

Наслеђе

55

Наслеђе **55**

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, ЈЕЗИК, УМЕТНОСТ И КУЛТУРУ
Journal of Language, Literature, Arts and Culture

ГОДИНА XX / БРОЈ / 55 / 2023
YEAR XX / VOLUME / 55 / 2023

ФИЛУМ

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Faculty of Philology and Arts, Kragujevac

САДРЖАЈ

CONTENTS

САДРЖАЈ

Јелена Л. Петковић

ИДИОЛЕКТ ДОБРИЛА НЕНАДИЋА У КОНТЕКСТУ НОВИЈИХ
ЛИНГВОСТИЛИСТИЧКИХ ИСТРАЖИВАЊА СРПСКЕ ПРОЗЕ 11

Марија Н. Јаневска

КВАНТИТЕТ ВОКАЛА У КОСОВСКО-РЕСАВСКОМ ДИЈАЛЕКТУ:
АНАЛИЗА СПОНТАНОГ ГОВОРА 25

Јулијана М. Вулегић

НЕМАЧКИ ФРАЗЕОЛОГОЗМИ У ДИЈАСПОРАЛНОМ ЈЕЗИКУ
СРПСКИХ РАДНИХ МИГРАНАТА 37

Младен Д. Папаз

КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ИМЕНИЦА СА ДИРЕКТНИМ
ЕПИСТЕМИЧКИМ ЗНАЧЕЊЕМ У НОВИНСКИМ ИЗВЈЕШТАЈИМА
НА СРПСКОМ И ЊЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ 51

Danica M. Jerotijević Tišma

“I WENT TO VENICE AND WAS VERY WORRIED.” – DIFFERENTIAL
SUBSTITUTION OF THE /V/-/W/ CONTRAST IN SERBIAN-ENGLISH
INTERPHONOLOGY 67

Александра Б. Шуваковић

УНИСОНОСТ ЈЕЗИЧКЕ ПОЛИТИКЕ И ПЛАНИРАЊА У СРБИЈИ И
ЕВРОПскоЈ УНИЈИ 89

Горан П. Коруновић

ДИНАМИКА ЖЕЉЕ У БОЖИМ ЉУДИМА БОРИСАВА
СТАНКОВИЋА И КУЋИ МАРИЈЕ ПОМОЋНИЦЕ ИВАНА ЦАНКАРА
107

Марина М. Петровић Јилих

САВРЕМЕНА НЕМАЧКА КВИР КЊИЖЕВНОСТ У
ИНТЕРНАЦИОНАЛНОЈ ГЕРМАНИСТИЦИ (СА ПРИМЕРОМ ИЗ
НАСТАВНЕ ПРАКСЕ) 121

Dušan B. Ivanović

READING DOYLE'S *THE HOUND OF THE BASKERVILLES* THROUGH
THE PRISM OF THE GOTHIC GENRE 135

Горан Ј. Петровић

КРИТИКА СРЕДЊОВЕКОВНОГ ЗАПАДНОЕВРОПСКОГ ДРУШТВА У
ФИЛМУ *НЕБЕСКО КРАЉЕВСТВО* РИДЛИЈА СКОТА 147

Предраг М. Крстић

НАСЛЕЂЕ ЕДИПОВЕ СФИНГЕ: УДЕС САМОИДЕНТИФИКОВАЊА
167

Лазар П. Милентијевић

Л. Н. ТОЛСТОЈ И Ф. М. ДОСТОЈЕВСКИ КАО ПРЕТЕЧЕ РУСКЕ
РЕЛИГИЈСКЕ ФИЛОЗОФИЈЕ 183

- Здравко Б. Јовановић**
СУБВЕРЗИВНОСТ И ЛОЈАЛНОСТ
У ПРВОЈ АПОЛОГИЈИ ЈУСТИНА ФИЛОСОФА 199
- Биљана С. Пејић**
ПСИХОЛОШКЕ СТУДИЈЕ ЛИЧНОСТИ УМЕТНИКА 219
- Бојана М. Јерковић-Бабовић**
ЧИТАЊЕ ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИХ ТРАНСГРЕСИЈА
ДИНАМИЧКИХ ПОЈМОВА И ЗНАЧЕЊА У АРХИТЕКТОНСКОМ
ДИСКУРСУ – ФЕНОМЕН ФЛУИДНОСТИ 235
- Тијана Ј. Мачкић**
РАЗВОЈ МЕТОДА РЕФЕРЕНЦИЈАЛОСТИ У САВРЕМЕНОЈ
ПРОЈЕКТАНТСКОЈ И ДИДАКТИЧКОЈ ПРАКСИ АРХИТЕКТУРЕ 255
- Жељка З. Пјешивац**
ПАЛИМПСЕСТ КАО ТЕХНИКА КОНЗЕРВАЦИЈЕ: СТУДИЈА
СЛУЧАЈА КРИСТАЛНИХ КУЋА МВРДВ СТУДИЈА 271
- Марија М. Каран**
МУЗИЧКО-ПЕДАГОШКО ДЕЛОВАЊЕ
РАДИО БЕОГРАДА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА 287
- Дина Д. Војводић Николић**
ПРЕДЛОГ ОДРЕЂЕЊА ПОЈМА МУЗИЧКА КРИТИКА И
ТИПОЛОГИЈЕ КРИТИЧКИХ ТЕКСТОВА МЕЂУРАТНОГ ДОБА У
СРБИЈИ 299

ПРИКАЗИ

- Јована С. Анђелковић**
АПОКАЛИПСА – ШАНСА
ЗА ПОНОВНИ СУСРЕТ СА БОГОМ 315
- Бојана С. Милосављевић**
ПОЛИТИЧКИ ДИСКУРС И (ЗЛО)УПОТРЕБА ЈЕЗИКА 323
- Татјана Г. Трајковић**
ДИЈАЛЕКАТСКИ ТЕКСТОВИ ИЗМЕЂУ ГРАЂЕ И НАУЧНОГ РАДА
329

АУТОРИ НАСЛЕЂА 420

Бојана М. Јерковић-Бабовић¹
Универзитет у Београду
Архитектонски факултет

ЧИТАЊЕ ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИХ ТРАНСГРЕСИЈА ДИНАМИЧКИХ ПОЈМОВА И ЗНАЧЕЊА У АРХИТЕКТОНСКОМ ДИСКУРСУ – ФЕНОМЕН ФЛУИДНОСТИ

Позиционирајући архитектонски дискурс у контекст језика и културе, овај рад приказује истраживање интердисциплинарних трансгресија динамичких појмова и значења, којима се мења разумевање, промишљање и стварање архитектуре. Основна тема истраживања јесте феномен флуидности у архитектури, који се истражује кроз интердисциплинарни оквир терминологије и појмовних аспеката у теоријама кроз које се манифестује (у граничним пољима архитектуре – култури, уметности, филозофији и естетици), затим у историјском, хронолошком развоју архитектонске мисли од 17. до 20. века и савременој архитектонској теорији и пракси. Феномен флуидности такође се методолошки посматра као студија случаја за приказ аутентичног истраживачког модела који повезује теорију и праксу архитектуре, кроз анализу, синтезу и систематизацију појмова, значења, аспеката и просторних манифестација, кроз које се архитектура чита као текст културе и препознају кључна места промена у архитектонској мисли и стваралаштву. Истраживачки методолошки модел обухвата четири основна дела: 1. читање, 2. разумевање, 3. промишљање и 4. стварање. Полазећи од препознавања аспеката флуидности у савременом контексту (1), анализирамо историјски ток интердисциплинарног, хронолошког развоја предметног феномена (2), отелотворења његових значења у архитектонском простору (3), на крају систематизујући принципе и поступке кроз које се изражава у савременој архитектонској пракси (4). Резултате овог истраживања и основни теоријско-практични допринос представља *појмовник флуидности у архитектури*, којим се систематизују могући преводи појмова у просторне аспекте и динамичке квалитете архитектонског простора. На тај начин показује веза између терминологије, којом се манифестује феномен флуидности у теоријском дискурсу архитектуре и архитектонског стваралаштва, којим се флуидност практично операционализује.

Кључне речи: архитектура, текст културе, флуидност, ток, архитектонско стваралаштво

1 bojana.jerkovic@arh.bg.ac.rs

1. УВОД

Основна идеја овог рада потиче из позиције у односу културе и језика, у којој се архитектура тумачи као својеврсни текст, који има свој просторни и вербални израз, стил и значења кроз која се чита, разуме, промишља и ствара у одређеном контексту. Овај рад се заснива на читању и разумевању архитектонског језика којим се изражава савремено стање, где се симболички, формални или концептуални просторни план истражује и кроз вербални домен архитектонске мисли и праксе.

Предмет истраживања јесте феномен флуидности у архитектури, којим се објашњава актуелни, савремени културни контекст и његов утицај на развој архитектонске мисли и праксе. Савремени контекст глобалне умрежености, дигитализације и све интензивније динамизације свакодневнице у овом се истраживању позиционира у домен културе, где се архитектура посматра као инструмент читања и разумевања нових вредности, креативних изражавања и функционалних потреба. Повод овог истраживања препознаје се у анализи начина на које архитектура реагује на контекстуалне промене и утицаје, кроз потенцијале које овај рад тежи да прикаже. Феномен флуидности претпоставља се кровним феноменом који све наведено обухвата. Као такав, његов карактер је мултидисциплинаран, те се кроз сродна поља архитектуре, уметност, естетику, филозофију и студије културе чита у *илурализму вредности и константној променљивости свих услова контекста*.

Константност лиминалних значења и израза у архитектури, уметности, естетици и култури, препозната је као основна одлика модерног и постмодерног контекста, у ком се феномен флуидности најизраженије препознаје. Значења и просторни изрази имају одлику променљивости, такву да изгубе своју вредност и пре него што је она заживела. У складу са тим, ово истраживање је иницирано потребом за трансдисциплинарним препознавањем аспеката феномена флуидности и њиховим позиционирањем у дискурсу архитектуре. Архитектура се као текст *флуидне културе* истражује кроз упоредну анализу теоријских позиција и промена идеја, потреба, вредности, карактеристика и могућности у архитектонском стваралаштву. Истраживање се на тај начин заснива на: перципирању и анализирању трансформација градског контекста које доводе до промена архитектонског израза, језика, елемената структуре, функције, форме и искуства; промени терминологије у архитектонском дискурсу – све учесталије употребе динамичких појмова којима се мења разумевање и промишљање архитектуре; препознавању принципа у архитектонском стваралаштву којима се отварају нови потенцијали и потребе инструментализације флуидности у архитектури.

Истраживање се заснива на претпоставци да се *читањем архитектуре као текста културе, кроз анализу терминологије и употребе одређених појмова у архитектонском дискурсу, могу разумети значења која манифестују феномен флуидности и најправилни интердисциплинарни преводи појмова у принципне и инструментне архитектонске праксе*.

У складу са природом архитектонског дискурса, који је и теоријски и стваралачки, основни циљ истраживања јесте анализа, синтеза и систематизација могућих превода анализираних појмова у просторне аспекте и динамичке квалитете архитектонског простора у форми *појмовника флуидности у архитектури*. На тај се начин у раду тежи истицању веза између терминологије, која манифестује феномен флуидности у архитектонском дискурсу и архитектонске мисли и праксе којом се флуидност инструментализује у стваралаштву.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР И МЕТОДОЛОШКИ МОДЕЛ ИСТРАЖИВАЊА

На основу анализе релевантне литературе закључује се да се аспекти феномена флуидности могу препознати и дефинисати у интердисциплинарним везама архитектуре и архитектонског контекста кроз позиционирање кључних места нових вредности и значења у архитектонском дискурсу која можемо читати у променама потреба, карактеристика и појавности у архитектури. Досадашња истраживања, иако дају назнаке феномена флуидности, не разматрају мултидисциплинарну комплексност контекста архитектуре кроз који се феномен манифестује, као ни релације читања промена потреба и услова архитектонског контекста са принципима архитектонског стваралаштва, а посебно не у домену појмовних аспеката и терминологије архитектонског дискурса као начина повезивања теоријских и оперативних знања.

Теоријски оквир истраживања поделићемо на три основна теоријска корпуса:

1. *Интердисциплинарни оквир феномена кроз гранична поља архитектуре и урбанизма – културу, уметности, филозофију и естетичку*, који обухвата интердисциплинарно истраживање феномена флуидности кроз однос теорија културе, технологије, филозофије, естетике и архитектуре и урбанизма са циљем препознавања, позиционирања и анализе појмова и значења кроз које се изражава;
2. *Историју и теорију архитектуре од 17. до 20. века*, који обухвата развој терминологије феномена флуидности кроз историју и теорију архитектуре у хронологији промена значења и одлика архитектуре. Хронолошка контекстуализација аспеката феномена развија се континуално од времена барока, у ком се препознају прве теорије архитектуре које говоре о елементима флуидности и динамичким трансформацијама архитектонске форме, до XX века, на крају ког се кроз анализу мноштва праваца и авангардних позиција архитектонске мисли може поставити основно разумевање феномена флуидности у архитектонском дискурсу;
3. *Теорије архитектуре и архитектонско стваралаштво у 21. веку*, у којима се препознаје савремена архитектонска мисао и терминологија у којој се феномен флуидности чита;

Феномен флуидности методолошки се посматра као студија случаја за приказ аутентичног истраживачког модела у овом раду који повезује теорију и праксу архитектуре анализом, синтезом и систематизацијом појмова, значења, аспеката и просторних манифестација. Методолошки модел конципиран је у четири основна дела: 1. читање, 2. разумевање, 3. промишљање и 4. стварање, од чега се сваки део аутентично интерпретира као део заједничког процеса спознаје и примене знања за дискурс архитектуре, језика и културе. Овако специфично постављен модел истраживања архитектуру посматра као текст културе истовремено интерпретирајући фазе процеса архитектонског стваралаштва – перцепцију (читање), формирање пројектног задатка (разумевање), концептуализацију (промишљање) и пројектовање, дизајнирање (стварање).

Први део, или прва фаза процеса, читање, подразумева перцепцију савременог контекста и препознавање аспеката феномена флуидности у савременом контексту. Друга фаза, разумевање, представља анализу корена и узрока, настанка и развоја феномена у интердисциплинарном, историјском контексту од периода барока до данас. Промишљање подразумева анализу начина на које се прочитано архитектонски употребљено, односно практично операционализовало и отелотворило значења у архитектонском простору. У четвртом делу систематизоваћемо исходе претходне анализе као кључне потенцијале принципа и поступака кроз које се флуидност инструментализује у архитектури данас.

Методологија овог истраживања представља квалитативни, феноменолошки истраживачки поступак, који обухвата дедуктивне методе контекстуалних интерпретација појавности, искуствености, значења и утицаја на промене у архитектонском дискурсу, системима вредности и стваралаштву. Хронолошка анализа припада корелационој врсти истраживања којим се препознати аспекти феномена флуидности у мултидисциплинарном контексту архитектуре доводе у однос са развојним променама у архитектури.

3. ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНЕ ТРАНСГРЕСИЈЕ ДИНАМИЧКИХ ПОЈМОВА И ЗНАЧЕЊА У АРХИТЕКТОНСКОМ ДИСКУРСУ

3.1. Читање: Феномен флуидности у савременом архитектонском дискурсу и урбаној култури

На основу анализе релевантне литературе закључује се да појам *флуидности* у дискурсу архитектуре до сада нема посебно дефинисана значења. Са циљем позиционирања флуидности у дискурс архитектуре, у овој анализи истражује се развој појмова који се препознају као основни аспекти значења флуидности у архитектури. Појам *шок* издвојен је као основни аспект флуидности. *Флуидан* је онај који тече, *флукс* је *шок*, правац преношења енергије или материје кроз одређену површину, а *флукуација* означава периодичне промене, нестабилност процеса и односа

(Rečnik 2011: 1407). *Ток* и *шокови* означавају *непрекидно кретање*, правац кретања, кретање непрекидно или повремено у простору или по некој површини, ширење, простирање (Rečnik 2011: 1294). Појмом *шок* се преводе појмови *прогрес* (напредак, развијање, помицање у напред итд) и *процес* (начин којим нешто бива, развија се, наставља се) (Vučklija 1980: 748, 761). У архитектонском дискурсу значење појма *шок* изједначава се са значењем појма *флуks* – *стањем сталне промене и у сталном кретању* (из латинског *fluere* – тећи) (Đurić, Živančević 2011: 172).

Анализом промена терминологије у дискурсу културе након 1960-их година двадесетог века, које су утицале на промене у дискурсу архитектуре, препознају се аспекти феномена флуидности, који постмодерни урбани живот трансформишу у оно што Зигмунд Бауман (*Zygmunt Bauman*) назива „флуидан живот”, „флуидна модерност”, „ликвидна љубав”, „ликвидан страх”, „проточна потрошња” и сл. (Bauman 2009). У Флуидном животу је „битнија брзина него трајање...” и има „хетероген, ефемеран, нестабилан, некохерентан, изразито променљив идентитет” (Bauman 2009: 18, 45). Бауман *флуидности* заснива на *асимилацији култура и хибридизацији идентитета*. Искуство архитектонског простора и естетика архитектуре, као елементи за читање културе, интензивирају се и динамизују у складу са променама у контексту у ком настају. Естетско искуство савременог живота, града, архитектуре и уметности постаје „распршено у гасовито стање” (Mišo 2004: 7–20). Задовољавањем егзистенцијалних, потрошачких, туристичких и хедонистичких потреба друштва неолибералног капитализма, прелазак естетског искуства у флуидно стање резултат је задовољства у *искуству које стварају, које шече*, које је аутономно, интуитивно и лако разумљиво. Пријатан доживљај, који захтева континуалну пажњу и пријатно окупирање активношћу или опажањем, Чиксентмихали (*Mihály Csikszentmihajli*) назива „*искуством шока*” (Čiksentmihalji 1990).

Према Дејвиду Голдблату (*David Goldblatt*) развој дигиталних технологија у процесу архитектонског пројектовања довео је до развоја естетске димензије простора у савременом контексту која подразумева „сензуалну рационалност”, као посебни облик елеганције, која се заснива на „*лакоћи и флуидности*” (Goldblatt 2007: 11). *Флуидности, динамизам, покрети, покретности, континуитети и шок* основни су критеријуми постизања елеганције као естетске вредности савремене архитектуре (Goldblatt 2007: 11).

Кинестетички принцип искуства, који се базира на аспектима флуидности, динамизма, покрета, континуитета и тока у архитектури је најдоминантнији у феноменолошким и постструктуралистичким мишљењима о перцепцији простора и односу субјекта и његовог физичког окружења. Кинестетика, као начин читања и разумевања простора кретањем, подразумева чулно ангажовање субјекта приликом кретања кроз простор, које окупира његову пажњу и ствара *флуидно искуство шока* које је аутономно, субјективно и пријатно (Čiksentmihalji 1990). Трансфери постструктуралистичких филозофских мишљења у

архитектонску теорију, који су најексплицитније манифестовани сусретом Жака Дериде (*Jacques Derrida*) и Питера Ајземана (*Peter Eisenman*), у деконструктивистичком маниру манифестовали су трансформацију постојећих структуралних принципа форме у нове динамичке принципе и у дискурс архитектуре увели нове појмове динамичких значења. Утицај Жака Дериде и Жила Делеза (*Gilles Deleuze*) у архитектонској теорији препознаје се у негирању традиционалних вредности једнакости и репрезентације, у циљу остваривања *променљивости, мноштва и динамичких процеса у структури*. Утицаји постструктуралистичке филозофије на развој архитектонске мисли видни су у употреби појмова *шок, флуks, динамизам* и сл. којима се изражавају промене вредносног система архитектуре, тако да архитектура постаје синтеза просторно-временских својстава, кретања и промена. Делез и Феликс Гатари (*Felix Guattari*) за град кажу да се формира унутар умрежених *шокова*. У њиховој теорији значајна је употреба појмова као што су *фреквенција, динамика, умрежавање, шок* (Lič 1997: 296). Утицај постструктуралистичке филозофије у највећој је мери утицао на промене у мишљењу и разумевању архитектуре и градске структуре, начинима и облицима динамизације њихове структуре (концепти *набора, континуитета, ризома шекунг просора*, и сл.) у чему се директно препознају аспекти феномена флуидности. Мануел Гауса каже да је „напредна архитектура *архитектура шокова и размена* између локалног и глобалног, појединца и културе, места и града, информација, технологије и понашања, времена и контекста” (Lič 1997: 354). Услови контекста у савременој архитектури захтевају слободније структуре које су *рецидивне, пројективне, флексибилне и флуидирајуће* (Lič 1997: 354).

Миодраг Шуваковић говори о савременој архитектури као подједнако филозофском и политичком проблему где се „теоријска, естетска и филозофска пажња суштински преокренула са унутрашњих питања архитектуре, која се тичу форме и функције, на спољна, трансцендентална питања културе и друштва, економију, моћ, системе управљања, идентитет и флексибилност архитектонске продукције, размене и употребу” (Šuvaković 2012: 170). Шуваковић (2012: 173) каже да прву деценију овог века одликују парадигме *номадизма, мобилности, транскултуралности* и сл., на основу чега се јављају и одговори у виду *флексибилности, променљивости и адаптације* у друштвеним, културним, уметничким и архитектонским праксама, па се савременост може описати „*просторно-временском флексибилношћу* која се моментално *модификује, адаптира, дислоцира и шематизује*”.

Читање феномена флуидности у савременом контексту тако постаје питање препознавања нових динамичких значења која трансгресирају у дискурс архитектуре мењајући разумевања вредности, потреба и одлика архитектонског стваралаштва, кроз потребе за разумевањем константне променљивости и динамизације контекстуалних услова.

3.2. Разумевање: Појмови флуидности и шок у дискурсу архитeктуруе кроз историју

Кретање људи и материјалних супстанци (ваздух, вода) у архитектури се изражава кроз појам *циркулација* (енг. *circulation*) (Forti 2000: 89). Циркулација је архитектонски концепт који се препознаје у терминологији архитектонске теорије из средине XIX века (Forti 2000: 89). Чарлс Гарнер (*Charls Garner*) 1871. године развија тему естетских динамичких квалитета кроз концепт токова када каже да су степеништа један од најважнијих елемената дворана јер омогућавају лакоћу *шокова кретања кроз објекат у уметничкој форми* (Forti 2000: 90). Концепт токова се у архитектури изражава кроз системе инфраструктуре који су уграђени у ткиво објекта, кроз технолошки аспект циркулације ваздуха, воде, енергије и сл. (Groak 1992: 21–39), као и кроз обликовање и организацију простора кретања у архитектури који стварају кинестетички однос људи и архитектуре. Ток на тај начин представља континуалан, флуидан волумен, текући простор у оквиру архитектонске форме.

Проток у простору архитектуре под терминима *enfilade* и *marche* односио се на *секвенце простора које наглашавају искуство кретања кроз простор* (Van Zenten 1977: 162). Архитектура модернизма у оквирима различитих идеолошких перспектива кретање и токове у архитектури афирмише у контексту технолошког и индустријског прогреса (фордизам, футуризам, функционализам), док се од постмодернизма до савременог доба концепт и значење токова појављује и у значењу елемента вредносног, естетског система архитектуре. Такође, значење *флукса* у савременој се литератури објашњава и као „карактеристична особина свеколиког збивања која захтева од медијума (архитекте, уметника, научника) истанчане инструменте за хватање прикривених, једва видљивих и *стилно променљивих импулса*, њихову обраду и уградњу у стварност” (Ђурић, Џиванчевић 2011: 172).

Појам *шок* се на концептуалном плану и оријентационим кодовима читања значења у архитектури повезује са појмовима *мрежа, размена, њејли, тpансфера, динамизмом, информација* и др. (Gausa 2003: 309). Ток се објашњава у контексту савременог урбаног окружења „које се може разумевати као бесконачан ентеријер непрецизних граница, где су становници лоцирани у *форми шока*” (Gausa 2003: 230). Стивен Каирнс (*Stephen Cairns*) у „Токови” (2012: 451) кроз теорију Мануела Кастелса (*Manuel Castells*) „*просторе шокова*” (1996) у програмском смислу повезује са значењем „комуникационих размењивача”.

У даљем тексту приказаћемо кратку историјску анализу од периода 17. века до краја 20. века, у циљу разумевања корена и хронологије развоја феномена флуидности и терминологије која га манифестује.²

2 За опширније погледати: Б. Јерковић-Бабовић, *Инструментализација феномена флуидности у архитeктури XXI века*, Докторска дисертација, Београд: Универзитет у Београду – Архитектонски факултет, 2022.

Хронолигија ове анализе започиње у периоду барока, од 17. века, који је препознат као почетак значајних динамичких трансформација у контексту архитектуре и града. Реч *барок*, која потиче од *barroca*, означава *неправилности облика* и представља полазиште ове анализе (Njuman 2013: 13, Blant 1988: 13). Почетак развоја феномена флуидности заснива се на културном плурализму и интензивирању променљивости у филозофским, уметничким и естетским оквирима архитектонског контекста, који воде ка *отворености, динамизму, покретности* у архитектури.

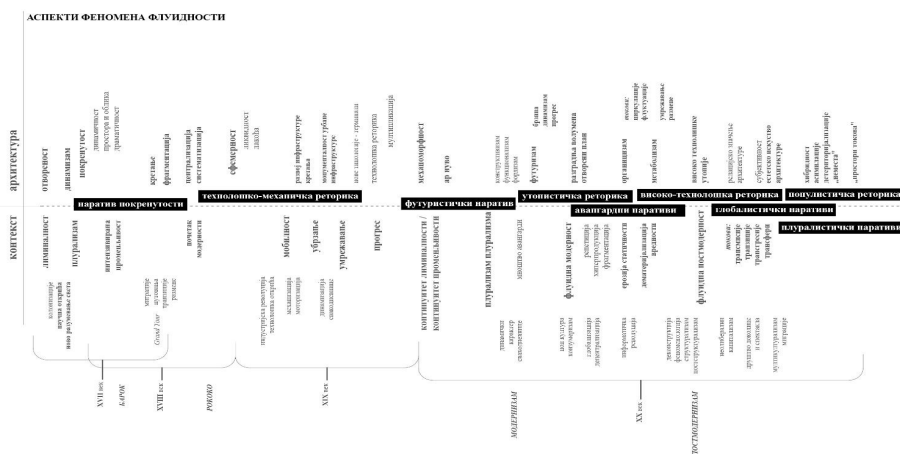
Индустријска револуција, механизација и моторизација у свакодневници 19. века допринели су развоју *мобилности* и *умрежавања*, који су базирани на општем феномену *убрзања* и *прогреса* у друштвено-просторном смислу. Како је прогрес постао општи културни наратив 19. века, пративши растући империјализам, капитализам, национализам, па чак и феминизам, тако су и уметност и архитектура на њега одговарали својим креативним алатима, који инструментализују аспекте флуидности (*променљивост, убрзање, брзина, динамизам, мобилност, мултипликација и циркулација*) кроз трансформације у визуелној култури и естетским вредностима.

Почетак модернизма обележио је плурализам авангарди, од којих је футуризам најизраженије манифестовао аспекте *брзине, динамизма* и *прогреса* у архитектонском језику. Футуристички наратив и радикална утопистичка реторика манифестно је прокламовала нове вредности архитектонске форме, која је славила врлине „неустрашивости, снаге, одважности и *механичке брзине*” (Frempton 2004: 84). Естетски принцип који је славио *брзину* и *динамику* представљао је моћ и прогрес, радикално раскидајући однос према претходним системима вредности и архитектонског израза. Архитектонски језик променио је своје просторне изразе којима се појавност архитектуре окретала инфраструктурној, машинској, механоморфној естетици и реторици. У складу са таквим променама материјалних основа културе и свакодневнице манифестује се и „генерална свест о *флуксу* и *промени која тече* кроз модернистичка остварења”, а „фасцинација техником, брзином и покретом, кроз системе машина и фабрика” довела је до нових естетских реакција које „варирају од негације до имитације или спекулације утопијских могућности” (Frempton 2004: 84).

Дематеријализација вредности у култури, уметности и архитектури, којој су допринели поп-култура, конзумеризам, глобализација и информатичка револуција, утицале су на *нове авангардне* мисли које су кроз концепте *органицизма, метаболизма* и *високо технолошких утицаја* изражавале критике материјалистичке културе, афирмисале слободу кретања и користиле нову *технолошку реторику архитетонске форме*, која је постајала *форма динамичких процеса, шокова, циркулација и флуидности*. Флуидност у модерној култури пре свега се односи на динамизацију вредности уметничког и архитектонског дела, којом се естетски квалитети премештају са вредности самог артефакта на вредност произведеног ефекта, искуства или поруке.

Филозофски аспекти феномена флуидности читају се кроз утицаје филозофије Анри Бергсона на постструктуралистичку мисао, а онда и директне утицаје филозофа постструктурализма на архитектуру. Бергсонова „кретајућа стварност” кроз динамизацију свести, постојања и трајања, утицала је на увођење диференцијације и специфичности времена, којима се подразумева константна промена унутар структуре (Bergson 2016: 129). Постмодерни контекст је кроз плурализам утицаја деконструкције, феноменологије, структурализма и постструктурализма на културу, уметност и архитектуру манифестовао флуидност кроз *трансмисије*, *транзиције*, *трансгресије* и *трансфере*. Архитектонска мисао се, у складу са тим, окретала новим *релацијским значењима архитектонског простора*, *субјективности* у просторном искуству. Такве нове вредности и значења у архитектури допринеле су *хибридностима*, *асимилацијама*, *дејеријоризацијама*, „*немесима*” (Ože 2005) које одликују нови просторни феномен са краја XX века – „*просторе шокова*” (Kastels 1996). Постмодернизам са једног становишта подразумева контрареакцију на модернизам, док, са друге стране, представља део модернизма, тачније одлику модерности која подразумева *цикличне*, *динамичке процесе константне променљивости*, *односно континуишетта промена* и *перманентно стварање својих нових, развојних облика* (Liotard 1979). Такав контекст изгубио је кровни наратив, општу идеологију, која се кроз масовне медије, *хијеропродукцију информација*, *уписака* и *искуства дисперзовала у флуидни карактер* појава под префиксом *транс* – *трансгресије*, *трансфери*, *трансмисије*, *транзиције*, *транскултуралности* и сл. Бергсонова „кретајућа реалност” значајно место заузима у теорији постмодерног стања Дејвида Харвија (*David Harvey*) чија терминологија садржи честу употребу појма *шок* у анализи услова постмодерности и најчешће подразумева *шокове калкулације*, *инвестиције*, *радне снаге*, *информација*, *друштвених релација*, *искуства*, *времена*. Појам *флуидан* Харви употребљава у контексту природе економског и материјалног контекста посмодерности (Harvi 1990: 44–218).

Методолошка фаза *разумевања* културних, филозофских, уметничких и архитектонских наратива и реторика кроз историјски развој од 17. до краја 20. века показала нам је да је развој феномена флуидности везан за континуитет променљивости. У складу са тим, услови архитектонског контекста заснивају се на све интензивнијој лиминалности постојећих вредности, норми и принципа, што води ка сталним динамичким трансформацијама архитектонске форме, функција у простору архитектуре и просторног искуства. У следећем дијаграму (фигура 1) представљена је поменута хронологија односа развоја феномена флуидности у архитектонском контексту и архитектонској мисли кроз основне аспекте и наративе којима се изражава.

Фигура 1 – Аспекти флуидности: Дијаграм историјске хронологије аспекта флуидности у односу архитектонског контекста и архитектонске мисли од 17. до 21. века

3.3. Промисљање: *Просторна изражавања динамичких значења кроз историју архитетуре*

У складу са резултатима методолошких фаза читања и разумевања, *промишљање* у овом делу рада односи се на анализу просторних изражавања динамичких значења у архитектури. Оно што смо прочитали и разумели, промишљамо како бисмо из интелектуалног прешли у оперативно. На тај начин ова историјска анализа из архитектонске перспективе указује на просторне промене којима су допринеле претходно анализирани реторике и наративи.

Отвореност, динамизам и покретност барока и рококоа у архитектури манифестују се *асимилацијом унутрашњости и спољашњости* и *просторношћу* коју добијају површине архитектонске форме, посебно фасаде. Покретност је у овом периоду била посебно изражена у *овалности* и употеби *елијсе* у плановима објеката кроз *фигурашивну закривљеност*, *конкавност* и *конвексност* и *нефигурашивне динамичне ефекте* светлости и сенки. Кретање, фрагментација, централизација и систематизација појављују се кроз *експанзије* и *конекције* у односу архитектуре и њеног градског контекста. Ефемерност рококоа изражена је *фигурашивном* и *амбијенталном аморфношћу*, која је резултирала појавама *асиметричност* и *апекционичност* у архитектонском обликовању. Дисперзија граница између унутрашњег и спољашњег простора у барокној архитектури постиже се остваривањем *контиинуалних шокова кретања* у оквирима мрежа објеката, тргова и улица, чиме „зграда постаје део спољашњег простора” (Norberg-Sulc 1986: 13).

Нова монументалност урбане инфраструктуре и технолошка реторика од 19. века допринела је механизацији архитeкционске стурктуруе и појави шекционике шокова у архитeкционском и градском простору. Мултипликација серијске, механичке производње појављује се у варијабилности и шрансформабилности нове механизоване архитeкционске стурктуруе. Механоморфност је афирмисала појавност машинске естетике и механичке покренушости у архитeкционском изразу, а аморфност ар нувоа одликује појавност аутентичне органске фигурашивне флуидности.

Технолошка реторика постала је носилац естетских вредности многих авангардних покрета који су се развијали од почетка 20. века, а који су технократију изједначавали са утопијом или технолошким наративом у архитeкционском обликовању представљали тежњу ка новој архитeкционској рационалности. Ново виђење утилитарности и функције у 19. веку односило се на укрешћење естетичких, културолошких и технолошких значења у контексту новог, убрзаног друштвеног прогреса. Конструктивно јединство, тектоника и технолошка реторика стављају се испред стилских вредности историјских архитeкционских канона. У складу са тим, шокови крешћења постојају носиоци нових вредности.

Ле Корбизијеова терминологија и општепознати манифестни тон синтаксе „права архитектура” пропагира модернистичку идеологију архитектуре у односу са инжењерским објектима, као чистим и искреним испољавањем функције (Le Korbizije 1977). Функција се у том контексту може тумачити и процесом означавања којим се нове вредности изражавају „естетиком инжењера – архитeктуријом” (Le Korbizije 1977: 3–10). Доминантан аспект брзине изражен кроз убрзање основа свакодневнице, живота и рада у 19. веку са новим научним рационализмом изградио је и нови систем вредности који изједначује процесе индустријске производње и начина живљења, а технолошки прогрес манифестован је у интензивној динамизацији архитeкционске форме, тако да, речима Мис ван дер Роа (Ludwig Mies van der Rohe) – „где год технологија достигне своје потпуно остварење, она прелази у архитектуру!” (Mies van der Roe 2007: 113–114)

Наставак инфраструктурне реторике у архитeкционском изразу у модернизму одликовала је многе авангардне архитeкционске мисли попут конструктивизма, функционализма, фордизма, футуризма, које је такође карактерисала афирмација функције крешћења кроз нове просторне елементе и организационе принципе. Разградња крутог, статичног волумена и отварање плана допринеле су развоју шрансформабилности и појави преливања просторних атмосфера кроз кинестетичку перцепцију простора (Jerković-Babović 2022: 79–81). Афирмација циркулација, флукуација, умрежавања и размена у органицизму, метаболизму и високо технолошким утопијама развила је интeрактивност архитeкционског простора а архитeкционска форма је све више дематеријализована у мреже и динамичка поља. Релацијска и субјективна значења

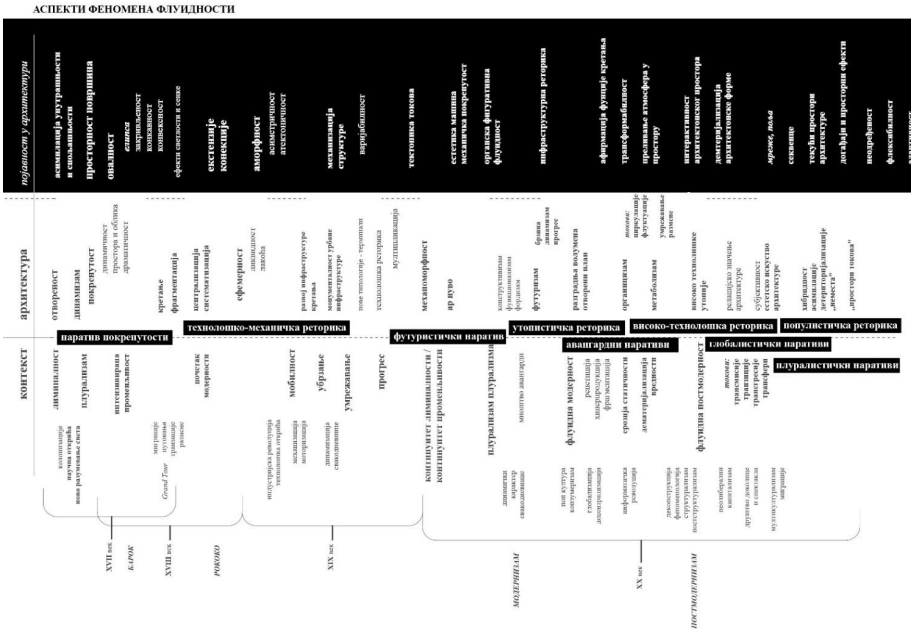
у архитектури развила су појаву *секвенци архитетиконских простора*, а у новим текућим просторима архитектуре предност добија *променљива појавности догађаја и ефеката, информација и порука. Неодређености, флексибилности и адаптивности* основни су аспекти појавности архитектуре у другој половини и крајем 20. века, који одликују хибридно, детериторијализације, асимилације са елементима окружења, посебно у појавности *неместа и простора шокова*.

Почетак друге половине 20. века карактерише пораст свести о недостатку повезаности вредносног система постојеће архитектуре и једнакости, доступности, слободе и потреба корисника, те је реформистичка, утопијска реторика авангардне групе Суперстудио (*Superstudio*) критику материјалистичке културе и оптимистичан став према технологији пројектовала тако да је архитектонска форма бивала *континуално мегаило*, које је омогућавало *слободу крећања, ошворености и прошочности*. Кенет Фремpton Архиграмове пројекте описује као „високо технолошке инфраструктуре лаких материјала“ који „технолошком инфраструктурном реториком“ архитектонске форме заправо изражавају „једну врсту *неодређености*“ (Frempton 2004: 281). На основу наведеног, нове теме неодређености, флексибилности и високо технолошке инфраструктурне реторике у утопијским пројектима садрже основну идеју о адаптивности архитектуре динамичким процесима који се одвијају у њеној структури и у непосредном контексту.

Популистичко-плуралистички приступ непосредне комуникативности у архитектури постмодернизма, *архитетуру стилова и знакова представља средством комуникације*, где се релација субјекта и форме остварује кретањем, те токови и релације које стварају постају елементи архитектуре и пејзажа. Популистичко становиште у архитектури изражава комерцијалну намеру да изазове снажан утисак на сложеној сцени новог пејзажа „широких простора, великих брзина и комплексних програма“. Популизам архитектуру *шокова и знакова* посматра као „начин повезивања многих елемената, удаљених и виђених на брзину“ (Venturi, Braun, Ajzenur 1990: 9) где је знак у простору носилац вредносног система архитектонске форме у култури постмодерног града.

Де Сола Моралес наводи да су нове вредности високо-технолошке архитектонске форме, која посредује у преношењу поруке, довеле до „метаморфозе Витрувијевих принципа *utilitas, firmitas, venustas*“ у дематеријализоване *текуће, динамичке* квалитете (De Sola-Morales, Vajting 1997: 110). На тај начин, историјска хронологија динамичких промена у архитектонској мисли, изразу, језику и стваралаштву показује реконцептуализацију архитектонске форме као комуникативног инструмента културе наглашавањем аспеката *флуидности* као што су *променљивости, мобилности, флексибилности и прилагодљивости динамичким процесима, крећању, информационој и перцептивној динамици*.

Резултати наведене анализе сумирани су у следећем дијаграму (фигура 2).

Фигура 2 – Аспекти флуидности: Дијаграм хронологије појавности феномена флуидности у архитектури од 17. до 21. века

3.4. Стварање: Дефинисање и принципи феномена флуидности у архитектури

На основу историјске контекстуализације аспеката феномена флуидности у односу архитектуре и граничних дисциплина – филозофије, естетике, културе и уметности, закључујемо да је феномен флуидности у архитектури инициран континуитетом *лиминалности* и *динамичких трансформација*, што резултира *плурализмом вредности*, *значења* и *израза*.

Анализа флуидности контекста архитектуре резултирала је аспектима, које смо читали, разумели и просторно интерпретирали, на основу чега се закључује да је феномен флуидности увек везан за лиминалност, дисперзију и трансформацију установљених фундамената, норми, оквира и вредности. У складу са тим, феномен флуидности подразумева константан променљивост, услова контекста, учесталост лиминалних стања постојећих вредносних система. Феномен флуидности заснива се на континуитету промена које хронолошки обухватају аспекте *динамике*, *кретања*, *покретности*, *брзине*, *ефемерности*, *циркулација*, *флукуација*, *умрежавања*, *размена*, *трансмисија*, *трансфера* и *транзиција*, а који се могу подвести под шира значења појма *шок*, као основног конститутива флуидности у архитектонском дискурсу.

У складу са претходном анализом односа развоја флуидности у архитектонском контексту, архитектонској мисли и појавности флуидности у

архитектури од 17. до 20. века, закључили смо да се развој феномена флуидности у архитектури манифестује кроз три основна принципа: 1. *Формирање динамичког просторног система*, 2. *Динамизацију архитеткционске форме* и 3. *Дисперзију дисциплинарних и типолошких оквира*

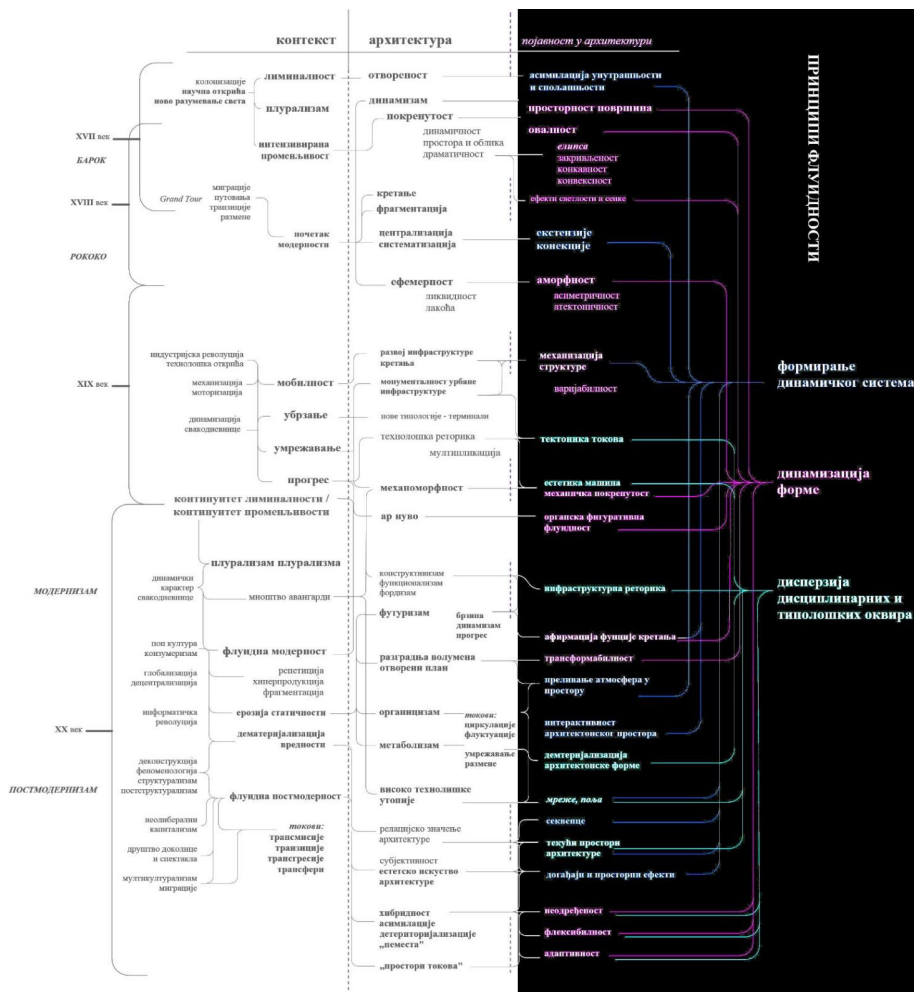
Формирање динамичког просторног система јавља се равномерно кроз све епохе од барока до постмодернизма и у складу са интердисциплинарним контекстуалним условима у просторном смислу повезује архитектуру и њен градски контекст. Овај принцип везан је за урбанизацију и развој мишљења о архитектури као градивном и интегралном елементу динамике града. У исто време принцип формирања динамичког система припада и фигуративном и нефигуративном карактеру манифестација флуидности у архитектури. У 17, 18. и 19. веку фигуративно је изражен кроз промене које су базиране на конекцијама, систематизацији и умрежавању, док је у 20. веку, а посебно у другој половини 20. века, заснован на нефигуративним аспектима интерактивности и информативности простора, континуираних динамичких утисака и перцептивних искустава, кроз нову концептуализацију текућих простора и простора токова кретања и информација.

Динамизација архитектонске форме подједнако је заступљен принцип од 17. до 20. века и најдиректније манифестује фигуративне аспекте флуидности у архитектури, од овалности и аморфности у обликовању у бароку и рококоу до динамизације и механизације архитектонске структуре и просторних ефеката у постмодернизму. Динамизација форме у 20. веку, иако фигуративна, истовремено наглашава нефигуративне карактеристике простора, као што и нефигуративни динамички елементи и ефекти доприносе наглашавању фигуративности флуидности у архитектури која се испољава овим принципом. Овакво разумевање динамизације форме у архитектури 20. века, у спреси фигуративних и нефигуративних карактеристика флуидности у архитектури, засновано је на интензивирању токова кретања и развоју кинестетичке спознаје простора.

Принцип дисперзије дисциплинарних и типолошких оквира јавља се у 20. веку и инициран је технолошким променама које је донео 19. век. Флуидна модерност и још флуиднија постмодерност, која инклинира ка савременом стању архитектуре и њеног контекста, у вези је са континуираном променљивошћу, плурализмом, хибридизацијом, фрагментацијом и дематеријализацијом на којима се принцип дисперзије дисциплинарних и типолошких оквира заснива. У складу са тим, дисперзија дисциплинарних и типолошких оквира јесте принцип који изражава нефигуративност флуидности у архитектури.

Фаза стварања у методологији овог истраживања сумира закључке претходних фаза истраживања, као основне креативне потенцијале који се препознају у дефинисању флуидности у архитектури и принципима на којима се заснива. На тај начин отворене су могућности инструментализације феномена флуидности у архитектонском стваралаштву, кроз укрштање теоријских и практичних израза флуидности у архитектури.

Наведени закључци и хронолошка систематизација појавности и три основна принципа флуидности у архитектури од 17. до 20. века приказани су у следећем дијаграму (фигура 3).

Фигура 3 – Дијаграм систематизације принципа на којима се феномен флуидности у архитектури заснива од 17. до 21. века

4. ПОЈМОВНИК ФЛУИДНОСТИ У АРХИТЕКТОНСКОМ ДИСКУРСУ

На основу целокупног истраживања настао је и следећи аутентични појмовник флуидности у архитектонском дискурсу, као основни допринос којим се повезују теоријски, историјски архитектонски дискурс и савремено архитектонско стваралаштво. У појмовнику су систематизовани преводи анализираних аспеката и појмова у језик и израз

архитектуре, пројектантске поступке и методе. Аспекти феномена флуидности представљају *динамичке просторне квалитете*, који се препознају као основне манифестације феномена флуидности.

У следећој систематизацији приказани су основни појмови и њихова значења у односу на феномен флуидности, класификовани у три категорије – *функционалне, формалне и перцептивно-естетске квалитете архитектонског простора*.

ПОЈМОВНИК ФЛУИДНОСТИ У АРХИТЕКТОНСКОМ ДИСКУРСУ

Превод појмова и аспеката феномена флуидности у језик и израз архитектуре, пројектантске поступке и методе - *Динамички просторни квалитети у архитектури у односу на феномен флуидности*

функционални аспекти	кретање	- промена положаја корисника или просторних елемената - комуникација у архитектури
	циркулација	- континуирано, непрекидно кретање у архитектонском простору
	мобилност	- покретност, покретљивост корисника или елемената архитектонског простора - могућност слободног кретања и последица развоја механизованог кретања у граду
	брзина	- карактеристика кретања и особина покренутости корисника или елемената простора архитектуре и града - симбол интензивног развоја у архитектури, граду, друштву
	убрзање	- интензивирање брзине кретања - друштвено-просторни феномен урбаних средина интензивираних промена и развоја са утицајем на просторне конфигурације
	размена	- интерактиван међуоднос корисника, елемената, делова, фрагмената простора архитектуре и града
	прогрес	- афирмативна променљивост у односу друштва, архитектуре, града, технологија - развој и напредак као карактер промене (физичке, просторне, друштвене, технолошке, културне) - пратећи наратив афирмативних трансформација у архитектури, граду, култури
	конекција	- веза, контакт, однос елемената, делова, фрагмената простора архитектуре и града - веза, контакт заснован на кретању у архитектури и граду
	трансфер	- пренос, промена положаја у задатом правцу - појава која прати нове урбане феномене и учесталост кретања у архитектури и граду
	транзит	- стање континуираног проласка - правац процеса сталног кретања у граду и/или архитектури
	умрежавање	- процес повезивања и стварања односа међу елементима, деловима, фрагментима у друштвено-просторним конфигурацијама које формирају динамичку целину
	флукуација	- константна промена, стање нестабилности - вишесмерно константно кретање - променљивост потреба коришћења и карактеристика просторних елемената, делова, фрагмената архитектуре и града
	хибридност*	- спајање више различитих функција у новим просторним моделима и конфигурацијама архитектуре и града, као последице сталне променљивости потреба
формални аспекти	отвореност	- губитак оквира просторне или формалне целине
	овалност	- закривљеност геометрије у архитектури и граду - умекшавање крутости оквира форме или просторне целине
	покренутост	- динамика облика који асоцира на кретање у форми или просторној конфигурацији архитектуре и/или града
	екстензија	- проширивање, повећавање постојеће форме, система, конфигурације, елемената простора архитектуре и града - наставак постојећих структура у процесу повезивања, асимилације и/или умрежавања у архитектури и граду

формални аспекти	отвореност	- губитак оквира просторне или формалне целине
	овалност	- закривљеност геометрије у архитектури и граду - умекшавање крутости оквира форме или просторне целине
	покренутост	- динамика облика који асоцира на кретање у форми или просторној конфигурацији архитектуре и/или града
	екстензија	- проширивање, повећавање постојеће форме, система, конфигурације, елемената простора архитектуре и града - наставак постојећих структура у процесу повезивања, асимилације и/или умрежавања у архитектури и граду
	динамизам	- интензивна покренутост облика - фигуративна манифестација динамике у форми или структури архитектуре
	сфемерност	- несталност облика или структуре - променљивост и пролазност просторних карактеристика у архитектури и граду
	технолошка реторика	- фигуративни наратив који у обликовању и структури архитектуре афирмише технолошке процесе
	инфраструктурни карактер	- карактеристике архитектонског простора, форме или структуре које афирмишу улогу подршке динамички и променљивости кретања, догађаја, коришћења
	механоморфност	- покренутост архитектонске форме наглашавањем њених механичких, машинских или технолошких квалитета
	трансформабилност	- могућност архитектонског простора, форме или структуре да се мења и подржава променљивост потреба, намена и начина коришћења
	адаптивност	- одлика архитектонског простора, форме или структуре да се променом интерних карактеристика прилагођава константној променљивости екстерних услова и утицаја
	варијабилност	- променљивост карактеристика, димензија, облика, елемената, делова у архитектури
	флексибилност	- могућност архитектонског простора, форме или структуре да прелази у нова стања, а потом и враћа у првобитна према потребама променљивости интерних и екстерних услова
	мрежа	- просторна конфигурација целине или односа елемената архитектуре и града која се заснива на повезаности свих делова
	динамичко поље	- просторна конфигурација целине или односа елемената архитектуре и града, која се заснива на повезаности свих делова, а чије односе одликује константна динамика и променљивост
хибридниост*	- спајање више различитих облика, структура и просторних целина у новим просторним моделима и конфигурацијама архитектуре и града, као последице сталне променљивости потреба	
перцептивно-естетски аспекти	естетско искуство	- вредновање односа материјалних и нематеријалних квалитета у целокупном перцептивном доживљају архитектонског простора
	ефекат	- нефигуративни квалитет архитектонске форме, структуре, простора и/или просторних односа, који је често променљив, несталан и динамичан
	дематеријализација	- промена из фигуративних у нефигуративне одлике архитектонског простора и града - промена вредности од материјалних ка нематеријалним у архитектонској форми, структури, простору
	интерактивност	- динамички однос између корисника и/или елемената архитектонског и градског простора
	репетиција	- низ континуалних промена истог карактера
	хиперпродукција	- интензивирани брзина промена која константно производи нове облике информација, искустава, перцептивних елемената и вредности у култури, граду, архитектури
	фрагментација	- подела веће целине на аутономне делове који изостају из процеса асимилације у интензивној динамици и убрзању променљивости
	плурализам	- појава истовремене присутности многобројних разлика
	трансгресија	- прелаз, прекорачење или пробијање постојећих граница или оквира у физичком, просторном, вредносном домену архитектуре и града
	хибридниост*	- спајање више различитих облика, карактеристика, вредности, квалитета у новим просторним моделима и конфигурацијама архитектуре и града, као последице сталне променљивости потреба

5. ЗАКЉУЧАК

Аспекти феномена флуидности, који су препознати и позиционирани у граничним пољима архитектуре – филозофији, култури, естетици и уметности, кроз читање терминологије којом се изражавају, доведени су у везу са историјском хронологијом промена у развоју архитектонске мисли и стваралаштва. На основу тога су у овом истраживању утицаји и трансгресије динамичких значења, као облици изражавања феномена флуидности, позиционирани у архитектонском дискурсу. У складу са тим, развој феномена флуидности у односу интердисциплинарног архитектонског контекста и архитектонске мисли анализиран је кроз промене у терминологији, у архитектонском изразу, у новом разумевању

просторности, у иновацијама у обликовању, креирању амбијената, у структури, организацији и новим динамичким вредностима архитектуре. Анализа је показала да су одређене употребе појмова који указују на динамичка значења и динамичке просторне квалитете обликовали наративе, реторике и манифесте у архитектонској историји, теорији и стваралаштву. Наративи су утицали на промене у просторним изразима архитектуре и тиме утицали на промене урбане културе и естетских вредности, визуелне и просторне језике.

На крају истраживања можемо констатовати да је полазна претпоставка доказана. Читајући архитектуру као текст културе, анализом терминологије у служби наратива и појмова у архитектонском дискурсу, успоставили смо основе читања, разумевања, промишљања и стварања архитектуре која изражава феномен флуидности. На основу такве анализе, доказана је претпоставка да се могу направити интердисциплинарни преводи појмова у принципе и инструменте архитектонског стваралаштва. Хипотеза истраживања доказана је и кроз анализу променљивости како услова контекста архитектуре тако и променљивости значења која у том контексту настају. У савременом контексту феномена флуидности није могуће некадашње сингуларно разумевање значења у архитектури, као ни читања сингуларности архитектонског објекта, који се све више асимилије са динамиком контекста ком припада.

У складу са наведеним, ово истраживање је успоставило значење феномена флуидности у дискурсу архитектуре. Историјско-интерпретативним поступком препозната су три основна принципа на којима се феномен заснивао хронолошки у периоду од 17. до краја 20. века. Кроз поставку принципа, отворени су потенцијали инструментализације флуидности у савременој архитектонској пракси и проширивању интердисциплинарних, оперативних знања, која повезују теорију и просторну праксу у савременој култури. Феномен флуидности је позициониран и прочитан као актуелна ситуација културног контекста, те су отворени креативни потенцијали подлога за унапређење просторних одговора на актуелна питања, проблеме и потребе.

Један од главних исхода овог истраживања јесте појмовник флуидности у архитектонском дискурсу, који представља специфичну врсту превођења појмова и аспеката из терминологије феномена флуидности у језик и израз архитектуре, пројектантске поступке и методе, повезујући теоријска читања, разумевања, промишљања и стваралаштво. На тај начин формирана је платформа за даља истраживања и актуелизацију теме флуидности у архитектури.

Литература

- Bauman 2009: Z. Bauman, *Fluidni Život*, Novi Sad: Mediteran Publishing.
Bergson 2016: A. Бергсон, *Стваралачка еволуција*, Београд: Алгоритам.

- Blant 1988: A. Blunt, *Baroque and Rococo - Architecture and Decoration*, Hertfordshire: Wordsworth Editions.
- Čiksentmihalji 1990: M. Csikszentmihalyi, *Flow: The Psychology of Optimal Experience*, New York: Harper & Row Publishers.
- De Solaa-Morales 1995: I. De Solà-Morales, "Terrain vague", *Anyplace*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 118-123.
- De Solaa-Morales, Vajting 1997: I. De Solà-Morales, S. Whiting, *Differences*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Forti 2000: A. Forty, *Words and buildings*, New York: Thames & Hudson, 2000.
- Frempton 2004: К. Фремптон, *Модерна архитeктура, кријичка историја*, Београд: Орион арт.
- Gausa 2003: M. Gausa, et al. *Metapolis Dictionary of Advanced Architecture: City, Technology and Society in the Information Age*, Barcelona: Actar.
- Goldblat 2007: D. Goldblatt, "Lightness and Fluidity: Remarks Concerning the Aesthetics of Elegance", *Architectural Design* 77(1), London: John Wiley and sons, 11-17.
- Groak 1992: S. Groak, *The Idea of Building*, London: E & F N Spon.
- Harvi 1990: D. Harvey, *The Condition of Postmodernity*, Cambridge: Blackwell Publishers.
- Jerković-Babović 2022: Б. Јерковић-Бабовић, *Инструментализација феномена флуидности у архитeктури XXI века*, Докторска дисертација, Београд: Универзитет у Београду – Архитектонски факултет.
- Kairns 2012: S. Cairns, *Flows*, The SAGE Handbook Of Architectural Theory, Greig Crysler et al. ed., Los Angeles: SAGE, 451-464.
- Kastels 1996: M. Castells, *The Rise of the Networked Society*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Le Corbizije 1977: Ле Корбизије, *Ка правој архитeктури*, Београд: Грађевинска књига.
- Lič 1997: N. Leach, *Rethinking architecture*, New York: Routledge.
- Liotard 1979: J-F. Lyotard, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mis van der Roe 2007: L. Mies van der Rohe, *Technology and Architecture, Rethinking Technology: A reader in Architectural Theory*, William Braham, Jonathan Hale, New York: Routledge, 113-114.
- Mišo 2004: Y. Michaud, *Umjetnost U Plinovitu Stanju*, Zagreb: Naklada Ljevak.
- Norberg-Šulc 1986: C. Norberg-Schulz, *Baroque Architecture*, Milano: Electa Architecture.
- Njuman 2013: R. Neuman, *Baroque and Rococo Art and Architecture*, London: Laurence King Publishing Ltd.
- Ože 2005: M. Augé, *Nemesta*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Rečnik 2011: *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица Српска.
- Šuvaković 2012: M. Šuvaković, *Architecture and philosophy: relations, potentialities and critical points*, *Serbian Architectural Journal*, vol 4, Belgrade: University of Belgrade – Faculty of Architecture, 160-175.
- Van Zenten 1977: D. Van Zenten, *Architectural Composition at the Ecole des Beaux-Arts: From Charles Percier to Charles Garnier*, *The Architecture of the Ecole des Beaux-Arts*, Arthur Drexler, ed., New York: Museum of Modern art, 111-325.

Venturi, Braun, Ajzenur 1990: Р. Вентури, Д. Скот Браун и С. Ајзенур, *Поуке Лас Веџаса: Заборављени симболизам архитектонске форме*, (Београд: Грађевинска књига.

Vujaklija 1980: М. Вujaklija, *Leksikon stranih reči i izraza*, Београд: Prosveta.

Ђурић, Џиванчевић 2011: М. Ђурић, Ј. Џиванчевић, [0] 77 *pojмова arhitektonskog diskursa*, Београд: Poligon.

Bojana M. Jerković-Babović

READING THE INTERDISCIPLINARY TRANSGRESSIONS OF DYNAMIC TERMS AND MEANINGS IN ARCHITECTURAL DISCOURSE - FLUIDITY PHENOMENON

Summary

Positioning the architectural discourse in the context of language and culture, this paper presents the research of interdisciplinary transgressions of dynamic terms and meanings which change the comprehension, reflection and creation of architecture. The main topic of the research is the phenomenon of fluidity in architecture, which is analysed through the interdisciplinary framework of terminology and conceptual aspects in the theories through which it is manifested (in the border fields of architecture - culture, art, philosophy and aesthetics), in the historical, chronological development of architectural thought from the 17th to the 20th century, as well as in the contemporary architectural theory and practice. The phenomenon of fluidity is also methodologically viewed as a case study for the presentation of an authentic research model that connects the theory and practice of architecture. Accordingly, such connection is manifested through the analysis, synthesis and systematization of concepts, meanings, aspects and spatial manifestations, through which architecture is read as a text of culture and the perception of the key points of change in architectural thought and creativity. The methodological model of the research consists of four main parts: 1. *reading*, 2. *understanding*, 3. *thinking* and 4. *creating*. Starting from the recognition of aspects of fluidity in the contemporary context (1), the historical course of the interdisciplinary, chronological development of the subject phenomenon is analysed (2), followed by the analysis of the embodiment of its meanings in the architectural space (3), and at the end the principles and procedures through which it could be expressed in contemporary architectural practice are systematized (4). The results of the research and the main theoretical and practical contributions are represented in *the glossary of fluidity in architecture*, which systematizes possible translations of terms into spatial aspects and dynamic qualities of architectural space. In this way, the connection between the terminology, which manifests the phenomenon of fluidity in the theoretical discourse of architecture and architectural creation, with which fluidity is practically operationalized, is demonstrated.

Keywords: architecture, culture text, fluidity, flow, architectural creativity

Примљен: 20. октобар 2022. године

Прихваћен: 22. јун 2023. године

Секретар уредништва / Editorial assistant

Јелица Вељовић / Jelica Veljović

Лектор за српски језик / Proofreader for Serbian

Ђорђе Ђурђевић / Đorđe Đurđević

Лектор за енглески језик / Proofreader for English

Даница Јеротијевић Тишма / Danica Jerotijević Tišma

Ликовно-графичка опрема / Artistic and graphic design

Слободан Штетић / Slobodan Štetić

Технички уредник / Technical editor

Стефан Секулић / Stefan Sekulić

Издавач / Publisher

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац / Faculty of Philology and Arts, Kragujevac

За издавача / Published by

Зоран Комадина / Zoran Komadina

Декан / Dean

Адреса / Address

Јована Цвијића б.б, 34000 Крагујевац/Jovana Cvijića b.b, 34000 Kragujevac

тел/phone (+381) 034/304-277

e-mail: nasledje@kg.ac.rs

<http://www.film.kg.ac.rs/> Издаваштво / Часописи / Наслеђе

Жиро рачун (динарски)

840-144666-07, партија 97

Сврха уплате: Часопис „Наслеђе”

Штампа / Print

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац / Faculty of Philology and Arts, Kragujevac

Тираж / Impression

150 примерака / 150 copies

Наслеђе излази три пута годишње / *Nasleđe* comes out three times annually

Наслеђе је индексирано у ESCI (Clarivate Analytics), ERIH+ и MLA

Nasleđe is indexed in ESCI (Clarivate Analytics), ERIH PLUS, and MLA

Издавање *Наслеђа* финансијски помаже Министарство просвете и науке Републике Србије

Publication of the Journal has been sponsored by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82

НАСЛЕЂЕ: часопис за књижевност, језик, уметност и културу : Journal of Language, Literature, Art and Culture / главни и одговорни уредник Драган Бошковић. - Год. 1, бр. 1 (2004)- . - Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет, 2004- (Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет). - 24 cm

Три пута годишње.
ISSN 1820-1768 = Наслеђе (Крагујевац)
COBISS.SR-ID 115085068